

Стрілок І.І.

СУТНІСТЬ ПОЛІКРИТЕРІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ РЕЙТИНГУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

В статті представлено основні положення полікритеріальної методики рейтингування, її складові компоненти та методи полікритеріальної оптимізації. Удосконалено технологію полікритеріального рейтингування підприємств водного транспорту.

Ключові слова: підприємства водного транспорту, полікритеріальна методика, компоненти методики, рейтингова оцінка.

Постановка проблеми. Необхідність створення повної та об'єктивної методики рейтингування підприємств водного транспорту назріла давно. Такі спроби неодноразово здійснювалися вітчизняними дослідниками і журналістами (Національний Бізнес-рейтинг, Національний морський рейтинг, «Українська Бізнес Олімпіада», Forbes Україна). Відомі зарубіжні рейтингові компанії та науково-дослідницькі центри (S&P, Forbes Global та інші) не в повній мірі вивчають український ринок транспортних послуг, а методика оцінювання орієнтована здебільшого на іноземних споживачів. За винятком, їх цікавлять найбільші, а частіше західноорієнтовані воднотранспортні підприємства.

Таким чином, велика кількість різних методик та способів рейтингової оцінки, зумовлюють необхідність формування комплексної рейтингової оцінки воднотранспортних підприємств, зокрема судноплавних компаній, морських торговельних портів та судноремонтних заводів. Особливості діяльності таких підприємств є обумовлені виробничим процесом, тому їх рейтингове оцінювання вимагає економічної доцільності, повноти, системності та багатоаспектності, що відповідає принципам здійснення полікритеріальної методики рейтингового оцінювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та методичні засади формування та використання полікритеріальної методики рейтингової оцінки підприємств машинобудівної галузі розглядали науковці О.Г. Мельник [1], Ю.Л. Логвиненко[2], та ін.; полікритеріальне рейтингування морських торговельних портів вдосконалювали М.В. Ковбачук, В.А. Гриб [3]; полікритеріальному підходу до оцінки транспортних інвестиційних проектів присвячені роботи К.П. Глуценка [4].

Багато питань, пов'язаних з методичним підходом до комплексної рейтингової оцінки підприємств, які належать до основних сегментів воднотранспортної галузі, є до цього моменту не вивченими.

Невирішена частина проблеми. При проведенні рейтингового оцінювання ефективності діяльності підприємств водного транспорту поширений підхід, який орієнтований тільки на аналіз економічних показників роботи транспортних підприємств, але суспільство зацікавлене в найкращому задоволенні потреб, і тому поряд з оцінкою рівня виробничих можливостей ключовими стають такі показники як масштаби діяльності підприємства, якість, оперативність та споживча цінність надання воднотранспортних послуг. А відображення цих показників в рейтингу і стане головним механізмом залучення нових клієнтів і збільшення обороту компанії.

Враховуючи вище зазначене, виникає необхідність у застосуванні методики, яка передбачає приведення до єдиної системи параметрів, які мають суттєве значення для конкурентоспроможності, в яких зацікавлені користувачі інформації такого роду.

Метою дослідження є обґрунтування вибору полікритеріальної методики рейтингової оцінки підприємств водного транспорту, як методики, яка повинна забезпечувати

багатогранну, всебічну оцінку підприємства і разом з тим демонструвати просте зіставлення підприємств.

Виклад основного матеріалу. Сучасні підприємства водного транспорту представляють собою сукупність структур, які виконують різноманітні та специфічні функції, що робить їх особливими об'єктами оцінки. Відповідно, вони потребують системи диференційованих вимірників, кожен з яких має свої межі застосування, свою сферу використання. Тому завдання, що підлягають вирішенню є полікритеріальними.

Полікритеріальна методика рейтингової оцінки призначена насамперед для оцінювання складних економічних об'єктів вищого порядку, які характеризуються багатокomпонентністю, різновекторністю та варіативністю характеристик. Така методика оперує системою обґрунтованих критеріїв, за якими здійснюється оцінювання та ідентифікування функціонування підприємства загалом та його складових (сфер, видів діяльності, підрозділів тощо)[1, с.10].

Результатом полікритеріального аналізу може бути синтетичний показник ефективності (як у випадку аналізу витрат і результатів), що дозволяє ранжувати альтернативи, або здійснювати ранжування без будь-якого синтетичного показника. Показники, що характеризують окремі аспекти (вимірювання) ефективності, можуть бути кардинальними (числовими), ординальними (порядковими) або навіть якісними. Через різноманіття можливих критеріїв щодо них існують тільки загальні рекомендації: чітко розрізняти цілі та засоби, перевіряти систему критеріїв на узгодженість, уникати перетину критеріїв[4, с.41].

По суті полікритеріальний підхід не є чимось єдиним, це скоріше сукупність різноманітних методів полікритеріальної оптимізації, що відрізняються між собою в різних країнах світу. Щодо яких поки що не існує загальної теоретичної схеми, ні якоїсь єдиної сукупності положень аналізу [5, с.187].

При проведенні рейтингової оцінки діяльності підприємств водного транспорту все ж необхідно передбачити ключові компоненти полікритеріальної методики, як основу для розробки етапів процесу рейтингування (рис.1).

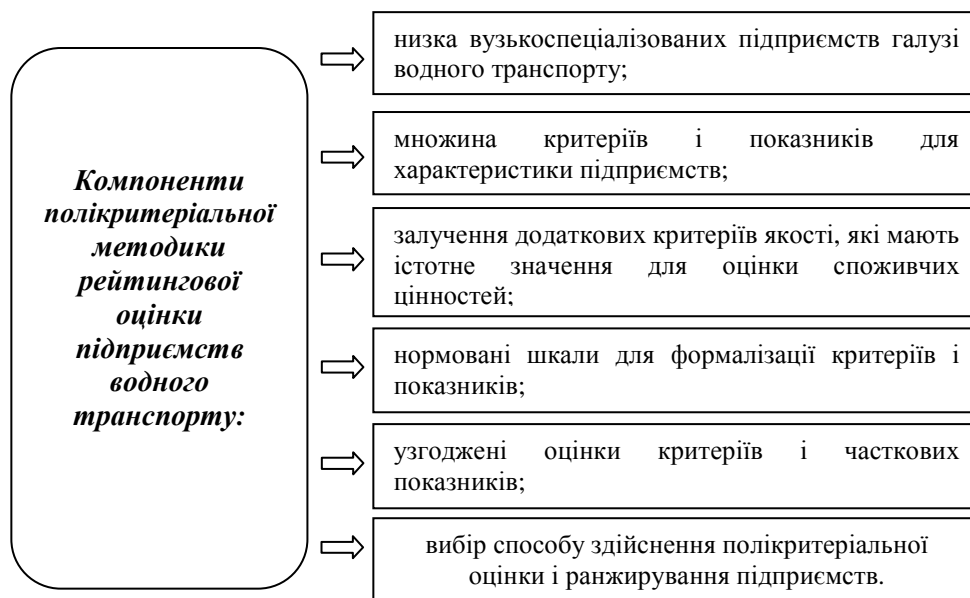

Рис. 1. Основні компоненти полікритеріальної методики рейтингової оцінки підприємств водотранспортної галузі, авторська розробка

Зазначені елементи полікритеріальної методики так само як і результати рейтингової оцінки, входять у число основних аргументів при прийнятті досить різних управлінських рішень відносно власного підприємства та інших підприємств.

Методика рейтингового оцінювання, що заснована на полікритеріальному підході, передбачає отримання загальної оцінки воднотранспортного підприємства за сукупністю оцінок окремих його характеристик, вагомість та вплив яких в сучасних умовах постійно змінюються та коригуються, тому важко обрати важливіший критерій.

Отримання максимально повної та об'єктивної оцінки можливе при врахуванні критеріїв різностороннього напрямку, що відносяться як до самого підприємства, його виробничо-господарської діяльності, ринкової активності, так і до додаткових послуг, з різними одиницями вимірювання, при цьому одні з них одержують за значимістю більшу (вагомість) питому вагу, а інші – меншу. Часто критерії оцінюються в словесній та порівняльній формі, для їх формалізації і математичної обробки застосовують нечіткі множини та перетворення якісних критеріїв в кількісну форму [6]. Така полікритеріальна задача потребує для свого вирішення спеціальних методів і підходів (рис.2), які в свою чергу повинні забезпечити процес вибору із ряду представлених підприємств без розробки складної математичної моделі; забезпечити прийняття багатоелементних рішень.

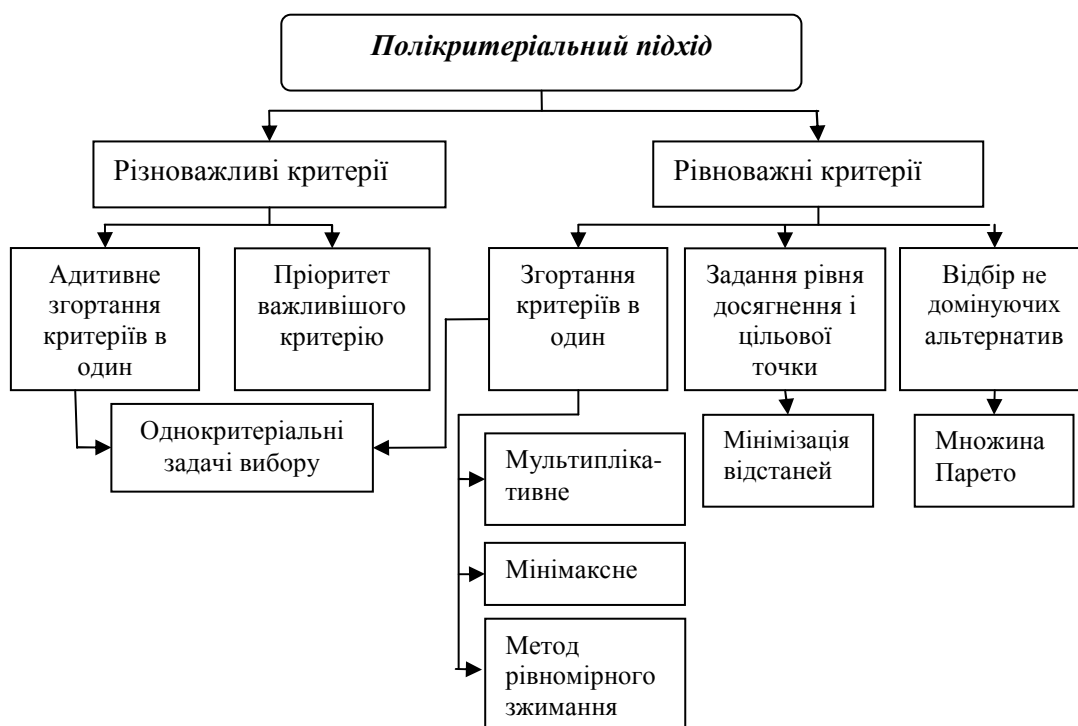

Рис. 2. Методи полікритеріальної оптимізації, розроблено за [7].

Одним з найбільш вживаним способом вирішення багатокритеріальної задачі є зведення її до однокритеріальної. Цей спосіб застосовується як при рівній, так і при різній важливості критеріїв. Це означає введення інтегрального критерію F , залежного від приватних критеріїв F_i , $i = \overline{1, n}$:

$$F = F(F_1, F_2, \dots, F_n). \quad (1)$$

Критерій F представляє собою суму критеріїв, зважених за коефіцієнтами їх відносної важності. Оцінка підприємства за інтегральним критерієм буде залежати від її оцінок за кожним окремим критерієм. Така оптимізація передбачає, що деякі із визначених параметрів можуть бути на прийнятному рівні (не нижче певної величини), зате інші повинні прямувати до максимуму чи мінімуму (наприклад, максимально можлива частка ринку за наявних техніко-технологічних умов і прийнятного рівня рентабельності) [8, с.119].

Ефективність використання полікритеріальної методики залежить від принципів її побудови та здійснення, серед яких: цілеспрямованість, об'єктивність, інтегрування, повнота, економічна доцільність, динамічність, декомпозиційність [1, с.10], системність, послідовність. Відповідно до них можна запропонувати три стадії процесу реалізації методики рейтингової оцінки підприємств водного транспорту та основні її етапи (рис.3). Застосування полікритеріального підходу і реалізація виділених етапів дозволить звести процес прийняття рішень до задачі вибору найкращого підприємства серед представлених та дає можливість проводити рейтингування підприємств водного транспорту за узагальненим критерієм.

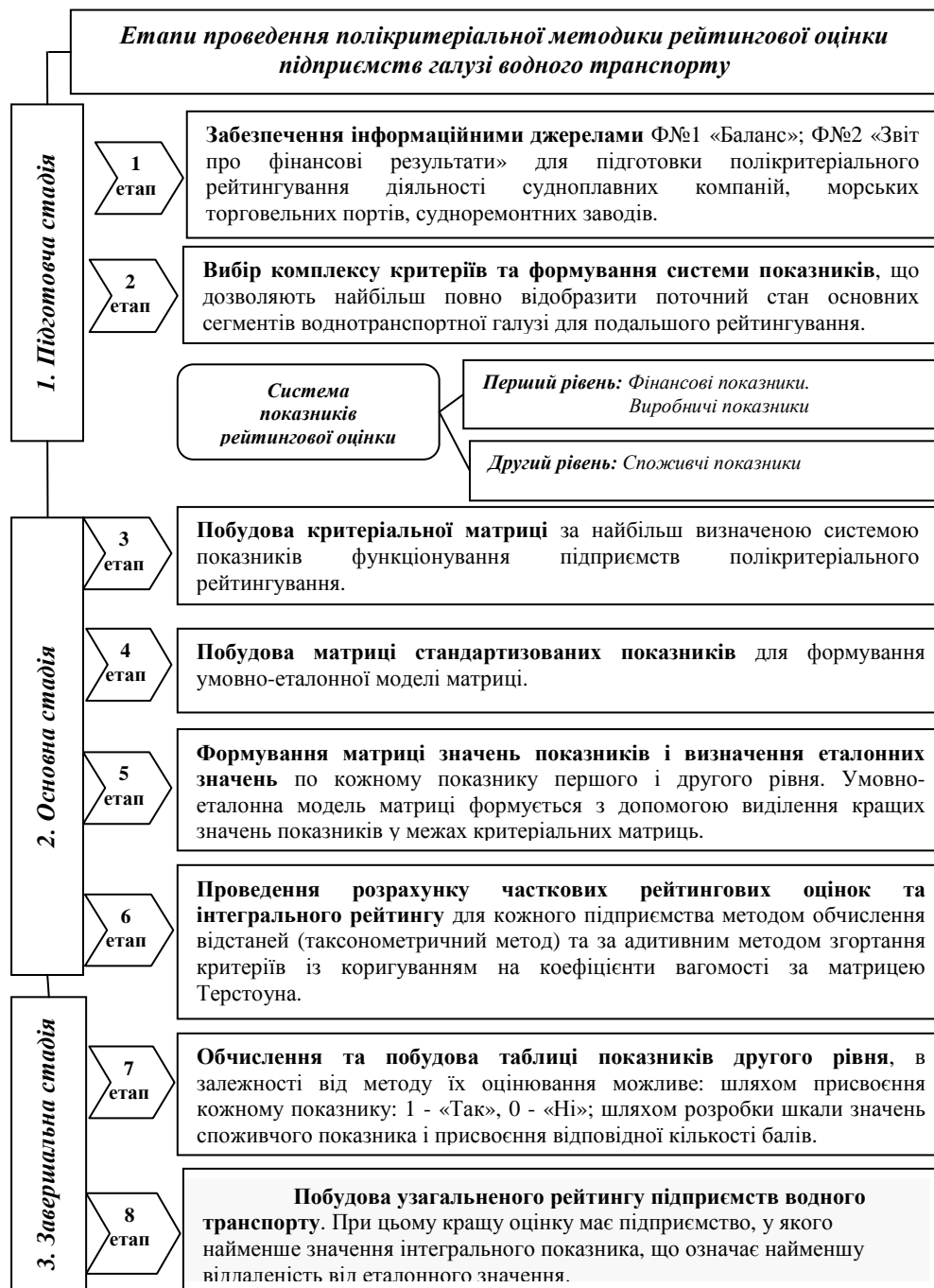

Рис.3. Методика рейтингової оцінки підприємств водного транспорту, авторська розробка

Запропонована технологія методики рейтингового оцінювання воднотранспортних підприємств заснована на полікритеріальному підході - це сукупність, конкретних методів, прийомів, способів, технологій і критеріїв оцінювання, що включає алгоритм проведення оцінювання. Передбачає надання загальної оцінки підприємства враховуючи сукупність оцінок окремих його характеристик. Це дозволяє врахувати стільки окремих якостей або виділених напрямів діяльності підприємства, скільки необхідно в кожному конкретному випадку.

Методика передбачає підбір системи показників для врахування специфіки ринку, можливість оцінювання діяльності підприємств за даними статистичної звітності та розрахованими на їх основі показниками. Полікритеріальний підхід дозволяє відмовитися від поширеного експертного оцінювання, що є в цілому суб'єктивним.

Висновок. Запропонована полікритеріальна методика рейтингової оцінки підприємств водного транспорту є універсальною, тому що може застосовуватися для оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства та її послуг (продукції). Може надати всім зацікавленим особам достовірну і об'єктивну інформацію про стан підприємств за підсумками року; визначити поточну ситуацію на воднотранспортному ринку та прогнози підприємств-учасників рейтингу; виявити лідерів у цій сфері за окремими напрямами функціонування - морські торговельні порти, судноплавні компанії, судноремонтні заводи; визначити рівень розвитку та якості воднотранспортних послуг в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник О. Г. Полікритеріальні системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств на засадах бізнес-індикаторів: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / О. Г. Мельник; Нац. ун-т "Львів. політехніка". - Л., 2010. – 48 с.
2. Логвиненко Ю. Л. Рейтингування діяльності промислових підприємств : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : 08.00.04. – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Ю. Л. Логвиненко; Нац. ун-т "Львівська політехніка". – Л., 2012 – 27 с.
3. Ковбатук М. В., Гриб В. А. Полікритеріальна рейтингова оцінка морських торговельних портів України // Водний транспорт / Зб. наук. праць. – К.: КДАВТ, 2013. – Випуск 1 (16). – С. 80-87
4. Глущенко К. П. Оценка эффективности транспортных проектов: опыт и проблемы (часть 2) // Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. 2012. – Том 12, вып. 1 С. 40-46
5. Bureau of Transport Economics (1999) Facts and Figures in Benefit- Cost Analysis: Transport, Report 100, Commonwealth of Australia, Canberra
6. Дорохов О. В. Багатокритеріальне порівняння центрів транспортного сервісу при їх нечітких оцінках споживачами // Вестник ХНАДУ / Сб. науч. тр. – Харьков: ХНАДУ. – 2003. – Вып. 21. – С.66-69.
7. Красникова Д. А., Зуйков А. Н., Евсеева А. А. Анализ критериев и моделей выбора транспортно-экспедиторской компании как логистического посредника // Материалы V Международной студенческой электронной научной конференции «Студенческий научный форум» [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2013/discus/69/2671>
8. Савенко Н. Теоретичні підходи оцінювання ефективності виробництва підприємства // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Економіка 2008. – Вип. 22. – С. 118-123.

Стрелок И.И.

СУЩНОСТЬ ПОЛИКРИТЕРИАЛЬНОЙ МЕТОДИКИ РЕЙТИНГОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ВОДНОГО ТРАНСПОРТА

В статье представлены основные положения поликритериальной методики рейтингования, ее составляющие компоненты и методы поликритериальной оптимизации.

Усовершенствована технология поликритериального рейтингования предприятий водного транспорта.

Ключевые слова: предприятия водного транспорта, поликритериальная методика, компоненты методики, рейтинговая оценка.

Strilok I.

THE ESSENCE OF POLIKRITERIAL RATING METHODS OF WATER TRANSPORT ENTERPRISES

The article presents the main provisions of the polikriterial rating method of its components and methods of polikriterial optimization. Improved technology of polikriterial rating of the enterprises of water transport.

Keywords: enterprises of water transport, polikriterial methodology, the components of the methodology of the rating estimation.

УДК 338.312:378

Студінський В.А., Шевчук В.О.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ

В умовах зростання ролі освіти в суспільстві та становлення інформаційної цивілізації особливої актуальності набула проблема ефективності освітньої діяльності. В статті розглянуті основні види ефективності в освітній галузі, наведені різні способи та підходи до розрахунку економічної ефективності освітнього виробництва.

Ключові слова: економічна ефективність освітнього виробництва, зовнішня та внутрішня ефективність освіти, коефіцієнт ефективності освітнього виробництва.

Постановка проблеми. У попередні роки у більшому або меншому ступені надавалась увага ефективності праці працівника освіти, зокрема вчителя середньої школи або викладача вищого навчального закладу. Проте лише з переходом до ринкових умов господарювання постає питання економічної ефективності у освітній галузі.

Ефективність є дуже важливою якісною характеристикою на всіх рівнях освітньої галузі. Під економічною ефективністю розуміється ступінь використання виробничого потенціалу, яка виявляється співвідношенням результатів і затрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих же затратах, чим швидше він зростає в розрахунку на одиницю затрат суспільно необхідної праці, або чим менше затрат на одиницю корисного ефекту, тим вище ефективність праці конкретного вчителя (викладача), діяльності навчального закладу, тим вище діяльність виробництва взагалі у галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї, що розкривають поняття ефективності стосовно до систем освіти викладені в працях В.Г.Афанасьєва, Т.С.Комарової, Є.П.Прохорова. Проблематикою визначення соціально-економічної ефективності освіти, ефективності використання фахівців з вищою освітою, показників ефективності освітньої діяльності активно займаються такі вчені-економісти як Л.І.Антошкіна, І.С.Каленюк, Б.С.Рябушкін, Н.А.Хроменков, А.О.Чемерис, В.П.Щетинін. Економічна ефективність освіти та доцільність капіталовкладень у неї обґрунтовується у працях таких вчених, як